

katlayıp tacın üstüne örtmüş, duruma vâkıf olan Hüsâmedin Efendi de, “Oğlum Himmet, tarîk-i Bayramî’de bu senin ic-tihadın olsun” diyerek onun gönlünü al-mıştır. Hüseyin Vassâf, Himmet Efendi’nin bu olaydan sonra Bayramiyye’nin Him-metiyye kolunun kurucusu sayıldığını ve Himmetiyye tacındaki dört terkinin havlu-yu dörtgen şeklinde katlayarak tacın üze-rine koymasına işaret olduğunu söyler.

Himmet Efendi tekkesinde irşad faali-yetini sürdürürken 1051 (1641) yılında Kasımpaşa Camii vâizliğine tayin edildi. Yirmi sekiz yıl bu camide vâizlik yaptıktan sonra 1079’da (1669) bu görevi oğlu Şeyh Abdullah Efendi’ye devretti. 1090 (1679) yılında Abdullah Efendi Fatih civarındaki Halil Paşa Camii vâizliğine tayin edilince Kasımpaşa Camii’ndeki görev tekrar Him-met Efendi’ye verildi. Aynı yılın sonlarında kendi isteğiyle Üsküdar’daki Dâvud Pa-şa Camii vâizliğine nakledildi. Tekkede ir-şad faaliyetinin yanı sıra vâizlik görevini yaklaşık kırk beş yıl boyunca sürdüren Himmet Efendi 16 Safer 1095’ta (3 Şubat 1684) vefat etti. Üsküdar Divitçiler’de Bezciâde Muhyiddin Efendi’nin türbesi-ne defnedilmiş olan ilk müşidi Hüsâmed-din Efendi’nin yanında toprağa verildi. Buraya daha sonra inşa edilmiş olan tek-ke Bezciâde Muhyiddin Efendi Tekkesi, Salı Tekkesi, Himmetzâde Tekkesi, Him-met Efendi Tekkesi adlarıyla da anılmış ve Himmetiyye tarikatının önemli mer-kezlerinden biri olmuştur. Himmet Efen-di’nin vefatına oğlu Şeyh Abdullah Efen-di, “Dedi biri ye’sile nâle-i cângâh edip / Fevtine târihtir hâtîme-i evliyâ”; mensup-larından şair Sıdkı Emetullah Hanım, “De-dim târîh-i fevtin Sıdkı mevlâdan olup mülhem / Bugün Himmet Efendi adni kıldı kendiye me’vâ” beyitlerini tarih dü-şürmüşlerdir.

Himmet Efendi’nin vefatından sonra yerine oğlu Abdullah Efendi geçmiş ve tekkenin meşihatı, tekke ve zâviyelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar Himmetzâ-deler adıyla tanınan bu ailenin tasarrufun-da kalmıştır (bk. HİMMET EFENDİ TEK-KESİ).

İskipli Şeyh Muhyiddin Yavsi (ö. 920/ 1514) tarafından İstanbul’a getirilen Bay-ramiyye tarikatı Himmet Efendi’den iti-baren İstanbul’da Himmetiyye kolu va-sıtasıyla temsil edilmiştir. Kaynaklarda Bayramî Tekkesi olarak gösterilen tekke-ler (bk. BAYRAMİYYE) aslında Himmetiyye koluna mensuptur (Himmetiyye’nin âdâb ve erkânı için bk. Bayramoğlu, II, 213-216).

Şiirlerinde Himmet, Derviş Himmet, Himmetî mahlaslarını kullanan ve tekke şiirinin dikkati çeken isimlerinden biri olan Himmet Efendi Yunus Emre’nin et-kisinde kalarak aruz ve hece vezniyle şiir-ler kaleme almış, bazı manzumeleri ara-larında Hâfiz Post’un da bulunduğu bes-tekârlar tarafından bestelenmiştir. “Vakt-i seherde / Açılır perde / Düştüğüm yerde / Derman sendedir” ve, “Bâd-ı sabâya sor-sunlar / Cânan illeri kandedir / Bilenler ha-ber versinler / Cânan illeri kandedir” mıs-ralarıyla başlayan iki ilâhisi başta olmak üzere çeşitli ilâhileri tekkelerde okuna-gelmıştır.

Eserleri. 1. *Divançe*. Hüseyin Vassâf, Himmet Efendi’nin mürettep bir divanı bulunduğunu, ancak bunun bir yangında yok olduğunu, daha sonra dervişlerin hâ-fızasındaki şiirlerin derlenerek bir divan-çe oluşturulduğunu söyler. Böyle bir olay-dan söz etmeyen Abdülbaki Gölpınarlı ise divanın “ze” (ز) harfinden sonrasını Himmetzâdeler’den Şeyh Abdullah Nâsîh Bey’in kaybettiğini ifade eder (*Melâmilik ve Melâmiler*, s. 128). Millet Kütüphanesi’ndeki bir mecmuada (Ali Emîrî Efen-di, nr. 509/1, vr. 1-23) Himmet Efendi’nin manzum *Tarikatnâme*’siyle yetmiş ilâhi-si yer almaktadır. Aynı mecmuaya (vr. 23-26) oğlu Şeyh Abdullah Efendi’nin bazı şiirleri de kaydedilmiştir. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi’ndeki mecmuada ise (Hâ-şim Paşa, nr. 15/6, vr. 36-49) bir müsed-des ve yetmiş altı ilâhi bulunmaktadır. Mehmet Ali Ayni’nin Himmet Efendi’nin şiirlerinin yayımlandığını söylemesi doğ-ru değildir. 2. *Tarikatnâme*. Tarikat âdâb ve erkânına dair bu eserin bir nüshası İs-tanbul Üniversitesi Kütüphanesi’ndeki bir mecmuanın içindedir (TY, nr. 6383, vr. 1-90). Himmet Efendi’nin biyografisinin ve bestelenmiş şiirlerinin yer aldığı bu mec-muada sayfa kenarlarına bu şiirlerin bes-tekârları ve makamlarının adları da kay-edilmiştir. Himmet Efendi’nin tarikat ve halvet konularını, Bayramiyye ve Hal-vetiyye tarikatlarının silsilelerinin sikke-i dervîşân, ahvâl-i hilâfet, makâlât-ı meşâ-yih, fukaha gibi başlıkları ihtiva eden ve *Tarikatnâme* adını taşıyan mesnevi tarzında bir eseri daha vardır. Bu eserin bir nüshası *Divançe* ile birlikte Millet Kütüp-hanesi’ndeki mecmuada yer almaktadır (Ali Emîrî Efendi, nr. 509/1). Eserin bazı bölümleri Fuat Bayramoğlu tarafından yayımlanmıştır (*Hacı Bayram-ı Veli*, II, 275-276).

Bursalı Mehmed Tâhir, Himmet Efen-di’nin *Zübdetü’l-dekâ’ik* adlı Farsça bir

eseri olduğunu, bu eserin Dağıstânî Hâ-fız Mehmed Efendi tarafından *Gâyetü’l-dekâik* adıyla Türkçe’ye tercüme edildi-ğini ve 1292’de (1875) kenarında orijinal metniyle birlikte Mısır’da, daha sonra yalnız tercümesinin İstanbul’da basıldığı-nı söylemektedir. Ancak bu eser Himmet Efendi’ye değil Aziz Neseffî’ye aittir. Yine Bursalı Mehmed Tâhir, Himmet Efendi’nin *Manzûme-i Mi’râciyye* adında bir eseri daha olduğunu söylerse de Türk edebiyatında mi’râciyyeler üzerinde yapı-lan bir çalışmada (Akar, s. 203) Himmet Efendi’ye ait böyle bir eserin tesbit edile-mediği belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârîh*, s. 212, 359; Safâî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 412^b-413^a; Şeyhî, *Vekâyiu’l-fuza-lâ*, III, 578-579; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 426-427; Müstakimzâde, *Mecelletü’n-nisâb*, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 628, s. 471; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 173^a; *Osmanlı Müellif-leri*, I, 189; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 341-345; Mehmet Ali Ayni, *Hacı Bayram-ı Veli*, İstanbul 1343, s. 127; Abdülbaki [Gölpınarlı], *Melâmilik ve Melâmiler*, İstanbul 1931, s. 128; a.mlf., “Himmet”, *TA*, XIX, 248; *TYDK*, II, 464-466; Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Veli*, Ankara 1983, I, 80, 82; II, 213-216, 223, 275-277, bel-ge 146^a; Metin Akar, *Türk Edebiyatında Man-zum Mi’rac-nâmeler*, Ankara 1987, s. 203.

NURETTİN ALBAYRAK

HİMMET EFENDİ TEKKEİ

İstanbul’da
Bayramiyye’nin Himmetiyye kolunun
âsitânesi olan
XVII. yüzyıla ait tekke.

Himmetzâde Tekkesi olarak da anılan bu yapı Fatih ilçesinde Şehremini’den Ye-nibahçe’ye inen yamaçta, Ördek Kasap mahallesinde Himmetzâde Dergâhı soka-ğında yer almaktaydı. Bayramiyye-Him-metiyye pîri Bolulu Şeyh Himmet Efendi (ö. 1095/1684) tarafından, IV. Mehmed devri defterdarlarından İbrâhim Efendi’nin mescidinin içinde XVII. yüzyıl ortala-rında faaliyete geçirilmiş, vakfiyesi Him-met Efendi’nin torunlarından, tekkenin üçüncü postnişini Himmetzâde Şeyh Ab-düssamed Efendi tarafından 1135 (1723) yılında düzenlenmiştir.

Himmet Efendi’nin neslinden Himmet-zâdeler olarak tanınan kalabalık ve nüfuz-lu bir şeyh ailesi gelmiş, gerek Himmet Efendi Tekkesi’nin gerekse İstanbul’daki Bayramî tekkelerinden birçoğunun meş-iyatı bu ailenin denetimine geçmiştir. Him-met Efendi’nin vefatından sonra tekke-sinin postuna sırasıyla Himmetzâde Der-

viş Abdi diye de bilinen oğlu Şeyh Abdullah Efendi (ö. 1122/1710), Abdullah Efendi'nin oğlu Şeyh Abdüssamed Efendi (ö. 1150/1737), Abdüssamed Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Nûreddin Efendi (ö. 1180/1766-67), M. Nûreddin Efendi'nin oğulları Mehmed Mecdeddin Efendi ile (ö. 1215/1800) Şeyh Bahâeddin Efendi (ö. 1220/1805), M. Mecdeddin Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Muhyiddin Efendi (ö. 1259/1843), M. Muhyiddin Efendi'nin oğlu Şeyh Kerâmeddin Efendi (ö. 1273/1857), Bahâeddin Efendi'nin oğlu Şeyh Abdülhay Efendi (ö. 1274/1858), M. Muhyiddin Efendi'nin oğlu M. Mecdeddin Efendi (ö. 1289/1872), Abdülhay Efendi'nin oğlu Şeyh Abdüşşekûr Mahfî Efendi (ö. 1303/1886) ve bu zatın küçük kardeşi Mehmed Hüsâmeddin Efendi (ö. 1916) geçmiştir.

Himmet Efendi Tekkesi'nin İstanbul'un sanat hayatında ve özellikle tasavvuf müsikisinde önemli bir yeri vardır. Şair olan Şeyh Himmet Efendi'nin tasavvufi mahiyetteki şiirleri Hâfız Post, Sütçüzâde Hâfız Abdüllatif Efendi, Ali Şiruganî, Hacı Ârif Bey gibi bestekârlar tarafından bestelenmiş ve Bayramî tekkelerinin yanı sıra İstanbul'da diğer devranî tarikatlara bağlı tekkelerin âyinlerinde yüzyıllar boyunca okunmuştur. Himmet Efendi'nin oğlu ve tekkenin ikinci postnişini olan Şeyh Abdullah Efendi de şair, ayrıca bestekâr ve hattattır. Yetiştirdiği müşikişinasların en ünlüsü, kendi tekkesinin zâkirbaşısı olan bestekâr Şive Ahmed Çelebi'dir. Tekkenin son şeyhlerinden Hüsâmeddin Efendi de devrinin ileri gelen zâkirbaşısı arasında yer alır.

Tekkede perşembe günleri âyin icra edildiği, 1303 (1886) yılında yedi erkek beş kadının burada ikamet ettiği ve XX. yüzyıl başlarında Maliye Nezâreti'nden yılda 2160 kuruş taâmiye bedeli, ayrıca her gün 1 okka et ve kurban bayramlarında üç adet koyun istihkakı olduğu kaydedilmektedir.

Bütünyle tarihe karışmış ve arsası İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi'nin arazisine katılmış olan Himmet Efendi Tekkesi'nin mimari özellikleri tesbit edilememiştir. Ancak tekkenin çekirdeğini oluşturan mescid- tevhidhânenin kâgir duvarlı ve kırma çatılı olduğu tahmin edilebilir. Himmet Efendi Tekkesi'nin postnişinleri, Üsküdar'da günümüzde ortadan kalkmış ve arsası Zeynep Kâmil Hastanesi'nin arazisine katılmış bulunan, aynı tarikata bağlı Bezciâde Mehmed Muhyiddin Efendi Tekkesi'nin hazinesine gömülmüş, bu tekkenin 1940'larda yıkıl-

ması sırasında söz konusu kabirler yine Üsküdar'da yer alan Selimiye Tekkesi'nin bahçesine nakledilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bandırmalizâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 15; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 218; Âsitâne Tekkeleri, s. 16; Bâb-ı Âli Nezâret-i Umûr-ı Dâhiliye Sicil Nûfus İdâre-i Umûmiyesi *Dersâdet ve Bilâd-ı Selâse Nûfus-ı Millisine Mahsus İstatistik Cedvelidir*, İstanbul 1301, s. 53; *Mecmûa-i cevâmi'*, I, 42-43; 1328 *Senesi İstanbul Beldesi İhsâiyyât Mecmuası*, İstanbul 1329, s. 22; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 5-6; Ergun, *Antoloji*, I, 126-127; II, 490, ayrıca bk. tür.yer.; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 71; *Fâtih Camileri ve Diğer Tarihî Eserler* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 127, 280; Mustafa Özdamar, *Dersâdet Dergâhları*, İstanbul 1994, s. 125; Atillâ Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkâhlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *VD, XIII* (1981), s. 587; Hatice Aynur, "Saliha Sultan'ın Dügün Töreni ve Şenlikleri", *TT, XI/61* (1989), s. 36; Ekrem Işın - Ömer Tuğrul İnançer, "Bayramilik", *DBİst.A, II*, 106-107; "Himmetzâde Tekkesi", a.e., VIII, 199.

M. BAHÂ TANMAN

HİMMETİYYE

(هَمِّيَّة)

Bayramiyye-Şemsiyye tarikatının
Bolulu Himmet Efendi'ye
(ö. 1095/1684)
nisbet edilen bir kolu
(bk. HİMMET EFENDİ).

HİMMETZÂDE

(bk. ABDİ, Himmetzâde).

HİMYÂNÜ'z-ZÂD

(هميان الزاد)

İbâzî âlimi Ettafeyyîş'in
(ö. 1914)
Kur'an tefsiri.

Tam adı *Himyânü'z-zâd ilâ dâri'l-me'âd*'dir. Mukaddimede hiç kimseyi taklit etmediğini belirten, kendi mezhebine aykırı birçok görüş ve rivayete de yer veren müellifin birçok tefsirden, özellikle de Zemahşerî ve Beyzâvî'nin eserlerinden faydalandığı ve son asırdaki önemli mezhebî tefsirlerden biri kabul edilen eserini yazdığı anlaşılmaktadır.

Müellif her sûrenin başında âyet sayısını, Mekki yahut Medeni olduğunu belirtir ve sûrenin faziletine dair rivayetleri kaydeder. Genellikle burada Beyzâvî'de olduğu gibi mevzû hadislerle yer verildiği görülmektedir. Eserde âyetlerin lugat, nahiv ve belâgat yönünden geniş açıkla-

ması yapılır. Fıkıh konularını ihtiva eden âyetlerin tefsirinde fakihler arasındaki ihtilâflara ve kuraatle ilgili bilgilere geniş yer verilir. Müellifin kelâm meselelerinde çok defa İbâziyye'ye yakın düşüncelere sahip olan Mu'tezile'nin tesirinde kaldığı, bu arada İsrâiliyyât'ın etkisinden de kurtulmadığı görülmektedir. Özellikle Hz. Peygamber'in gazvelerine dair geniş bilgi verilen eserde ele alınan âyetlerin pek çoğu İbâziyye mezhebinin doğruluğuna delil olarak kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'i mensup olduğu mezhebin prensipleri çerçevesinde yorumlama gayreti içinde olan Ettafeyyîş, Mu'tezile'den İbâziyye'ye geçen ve Allah'ın görülmesinin kesinlikle mümkün olmadığı ileri süren görüşten hareket ederek (el-Bakara 2/55; en-Nisâ 4/153) Ehl-i sünnet'in Allah'ın görülmesiyle ilgili düşüncesini reddetmektedir (II, 42; V, 173). Müminlerin gaybe inanma, namaz kılma ve kendilerine rızık olarak verilen şeylerden harcama özelliklerinin anlatıldığı Bakara sûresinin iki ve üçüncü âyetlerinin tefsirinde imanın tasdik, ikrar ve amelinden meydana geldiği ileri sürülerek Ehl-i sünnet'in ameli imanın bir rûknü saymayan görüşü reddedilir (I, 200). İman eden ve iyi işler yapanların içinden ırmaklar akan cennetlerde kalacaklarını müjdeleyen âyetin (el-Bakara 2/25) tefsirinde de amelin imanın vazgeçilmez bir cüzü olduğu savunulur (I, 260-261).

Büyük günah işleyenlerin cehennemde ebedî kalacakları yönündeki İbâziyye görüşüne sıkı sıkıya bağlı olan Ettafeyyîş, kötülük (seyyie) yapan ve suçları kendilerini kuşatan kimselerin cehennemlik olduklarını ve orada ebedî kalacaklarını belirtir (el-Bakara 2/81) açıklarken seyyienin büyük günah olduğunu, bu tür suçları işleyen kişinin bu âyetin delâletiyile ebediyen cehennemde kalacağını belirtir (II, 140). İman ettikten sonra büyük günah işleyenlerin günahları kadar azap gördükten sonra cennete girecekleri şeklindeki Ehl-i sünnet görüşüne karşı çıkarak bu şekilde düşünenleri, kendilerine ancak belirli günlerde ateş isabet ettikten sonra kurtulacaklarını iddia eden yahudilere benzetir (II, 228).

Gönüllerde gizlenen veya açıklanan şeylerden dolayı Allah'ın insanları hesaba çekeceğini, bunlardan dilediğini affedip dilediğine azap edeceğini belirten âyetin tefsirinde (el-Bakara 2/284) tövbe etmeden ölen kimselerin affedilmeyeceği üzerinde ısrarla durulmakta ve Eş'arîler'in, büyük günah işleyenlerin tövbe etmeden